

vis tale om en sammenblanding af økonomi og politik.

Bogens merit er således ikke kun de ting som denne anmeldelse fremhævede indledningsvist, men også at bogen rejser nye diskussionspunkter og spørgsmål.

Mette Tobiasen

At tænke, det underledes

Gilles Deleuze: Foucault, oversat og indledt af Karsten Gam Nielsen og Kim Su Rasmussen, Det lille Forlag, 2004, 160 s., 225 kr.

Endnu en af Deleuzes mange monografier har set dagens lys i en fint fungerende dansk oversættelse fra Det lille Forlag, nemlig denne originale læsers bog om Michel Foucault fra 1986 (i 2003 udkom Proust-bogen fra 1964, anmeldt i *Slagmark* nr. 40.).

Deleuze arbejder i sin Foucault-bog med på projekt 'tænk anderledes', som i sporet fra Nietzsche og Heidegger bryder med antagelsen af universel og a-historisk konciperet konstituering af menneskelig virkelighed. Til dette spor hører også en problematisering af grammatikken og fremgangsmåden implicerer, at der arbejdes med neologismer eller udvidelser af det semantiske spillerum for allerede kendte ord – eller at der ses helt bort fra grammatikken, idet man – som Foucault – udskiller et 'udsagnets område', hvor "enhver realitet er manifest", og hvor "kun det tæller, der er blevet sagt, her, i

dette øjeblik, med disse huller og disse udeladelser" (s. 23).

Det er Deleuzes pointe, at det er i forsøget på at tænke 'det udenfor', dvs. det, der gør modstand (fx det sociale felt), at Foucault bl.a. når til en ny forståelse af, hvorledes det anderledes underledes i en 'magtens mikrofysik', og hvorledes det sagte og synlige kun kan spille i kraft af en igangværende, men usynlig funktions usigelighed.

Et andet omdrejningspunkt er en vis pragmatik. I forbindelse med Foucaults nybrydende indsats i bogen *Overregning og strafs* skriver Deleuze, at det her "handler om spørgsmålet: *hvad skal gøres?*" (s. 49). Svaret på dette kantiansk klingende spørgsmål ligger angiveligt i bestræbelsen på en nyorientering af praksis, og længere fremme i sin bog samler Deleuze Foucaults filosofi under betegnelsen "mangfoldighedens pragmatik" (s. 98). Med henblik på en sådan pragmatik bryder Foucault først og fremmest med fænomenologiens intentionalitetsbegreb overfor hvilket han synes at foretrække en variant af Kant i konstruktionen af sit begreb om viden. Deleuze skriver: "At tale og at se – eller snarere udsagnene og synlighederne – er rene elementer, aprioriske betingelser, ifølge hvilke alle ideerne i en given tid formuleres og alle adfærdsformerne manifesteres. Denne søgen efter betingelser udgør en slags neokantianisme hos Foucault. Der er dog væsentlige forskelle i forhold til Kant: betingelserne

er den reelle erfarings betingelser og ikke enhver mulig erfarings betingelser” (s. 76-77).

Helt afgørende for Foucault er imidlertid indflydelsen fra Nietzsches magt- og livsfilosofi. Magten kan ikke reduceres til viden eller videnspraksis (derfor kan den heller ikke udpeges); den opererer på et mikroplan, og deri ligger ikke, at det synlige blot forstørres ned, det er derimod en ”dimension af tænkning, der er irreduktibel til viden: mobile og ikke lokalisérbare forbindelser”. Men magten er på sin side aldrig fri ”i forhold til de vidensformer, som den aktualiserer.” Der er således tale om ”et *magt-viden* kompleks, der knytter diagrammet og arkivet sammen” (s. 89-90) – dvs. som i Foucaults forfatterskab knytter *Vidensarkæologien* sammen med *Overvågning og straf* og *Viljen til viden*. Magt og viden er ikke det samme, der er en forskel, men de står i et afhængighedsforhold til hinanden og kan i deres samspil gøres til genstand for større eller mindre analyse.

Foucault er i Deleuzes udlægning immanenstænker, men ikke af den hegelske systemtæknings skole (princippet om ’Selbsterkennen im absoluten Anderssein’). Når Foucault interesserer sig for det ”indenfor” (fx disciplineringsformer), så er det at forstå som ”det udenfor’s værk”, idet Foucault i hele sit forfatterskab synes ”forfulgt af dette tema om et indenfor, der blot er en fold af det udenfor, som om skibet var en foldning af havet” (s. 112). Det udenfor

(andetheden), dvs. den modstand, som for viden-magt komplekset forbliver uigennemsigtig eller ubemestret, må som det, tænkningen strides med og bliver til i kraft af, på samme tid forstås immanent og som radikalt andet i form af den såkaldte foldning, dvs. i form af ”en inderliggørelse” eller ”en dublering af det udenfor” (s. 112-113), og ikke – som hos Hegel – i form af en bestemt negation som i sidste ende er et totaliseringsprincip.

Deleuze slutter sin bog, hvor også Foucaults forfatterskab slutter, nemlig ved videreførelsen af det ufærdige projekt om seksualitetens historie. Den grundlæggende idé bliver her hos Foucault ”idéen om en subjektivitetens dimension, der er afledt af magt og viden, men ikke afhængig af dem”. Det var ifølge Foucault grækerne, der opfandt subjektet, ”men som en afledt størrelse, som produktet af en ”subjektivering”” (s.116), dvs. som produktet af et selvforhold, der implicerer selvbestemmelse – og som hos grækerne dukker op i forbindelse med den seksuelle praksis. Summa summarum bliver, at man i Foucaults værk kan tale om ”tre irreduktible dimensioner, der dog konstant implicerer hinanden: viden, magt og selv.” Men Foucault tilføjer, at disse dimensioner alle er historiske, da ”de ikke angiver universelle bestemmelser” (s. 127). Helt overordnet betragter Deleuze imidlertid Foucaults værk som værende lutret af spørgsmålet om tænkningens væsen, idet netop ”[v]idene, magten og selvet er den

trefoldige rod for en problematisering af tænkning” (s. 130). Endelig indeholder *Foucault* et appendiks ’om menneskets død og overmennesket’, hvor Deleuze – som i øvrigt i bogen – forsøger at nuancere Foucaults tese om såvel menneskeformens som Gudsformens død.

En stor del af den anderledes tænkningens projekts succeskriterium må ligge i, hvorvidt forceringen af nye, afsøgende eller stadig dunkle ordanvendelser eller metaforer – dvs. opgøret med grammatikken – lykkes. Hvad skal man eksempelvis nærmere forstå ved Foucaults ’diagram’ (andre eksempler kunne være Heideggers ’Gestell’ eller Deleuzes ’krop uden organer’) som betegnelse for ”en immanent og ikke-forenende årsag, der er koekstensiv med det sociale felt” (s. 55)? At tænke sig en ikke-forenende årsag, det er da vist i hvert fald at tænke anderledes; men tænker Deleuze selv ikke for sammenhængende til, at den anderledes tænkningens projekt overbeviser som andet end et kuriosum? Han leverer jo faktisk et samlet syn på Foucaults værk, og projektet risikerer blot at blive en alternativ form for name-dropping, hvis ikke der til det nævnte succeskriterium føjes en faktisk – og ikke bare en bestandigt tematiseret – forandring af vores tænkning, dvs. af tænkningens praksis (der er jo dog en del andre værker fra traditionen, som fordrer en vis kraftanstrengelse under tilegnelsen). Med projekt ’tænk anderledes’ – og jeg tænker ikke

mindst på en af dets ophavsmænd Heidegger – er der tale om et projekt, som forsøger på så at sige at starte i friheden, og således er måske kun galskaben adækvat. Men det er også et projekt, der af og til anvender en retorik, hvor det eneste, som læseren forstår, er (og jeg taler naturligvis for mig selv), at der fordres noget af ham, som han enten er for kedelig eller for dum til at forstå. Det er engang imellem som om, at en moraliserende pegefinger, der angår originaliteten i de præsenterede indsigter, arbejder i det skjulte, hvilket demonstrerer, at Levinas kan have ret i, at etikken er *prima philosophia*, såfremt det forstås derhen, at enhver tænkning har en ethos, før den har en logos (om det så er en anti-logos). Et synspunkt Foucault formentlig ville være enig i. I tænkningens kamp og arbejde med ’det udenfor’ er jeg stadig ufri, hvis drivkraften – imod alle hensigter – er dårlig samvittighed. Men jeg taler som sagt kun for mig selv.

Sune Læisberg

Respekt

Richard Sennett: Respekt - i en verden af ulighed. Forlaget Hovedland, 336 s., 289 kr.

Det skorter ikke just på samtidsdiagnoser indenfor nutidig sociologi. I hovedsagen søges samtiden begrebet gennem introduktionen af en håndfuld abstrakte begreber, der gentages så ofte på et alt for stort antal sider, at